

PRAVAC REFORME SISTEMA MALOLETNIČKOG PRAVOSUĐA U REPUBLICI SRBIJI U 2012. GODINI - MERE, SANKCIJE I NAČINI VOĐENJA EVIDENCIJA¹

Dr Ivana Stevanović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Predmet ovog rada predstavlja analiza ključnih pravaca reforme sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji poslednjih godina, posebno u smislu njenog inteziviranja tokom 2012. godine. Autorka je svoj rad, pre svega, usmerila na prikaz pravca reforme u delu izmena i dopuna zakonske i podzakonske regulative. Poseban osvrt usmeren je na prikaz aktivnosti Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima u cilju unapređenja sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji (posebno su naglašeni koraci koji se čine u cilju unapređenje uslova za primenu vaspitnih naloga, odnosno mere pritvora).

U radu se posebna pažnja poklanja i analizi predloženih mera za unapređenje celokupnog sistema prikupljanja i praćenja podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa u cilju jasnijeg sagledavanja stanja i kreiranja jedinstvenih politika.

KLJUČNE REČI: sistem maloletničkog pravosuđa / reforma / normativni okvir / unapređenje prakse

UVODNE NAPOMENE

Krivičnopravni položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela, kao i sistem maloletničkog pravosuđa, regulisani su odredbama *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* (u daljem tekstu: *Zakon o maloletnicima*) koji sadrži pet celina,² dok se odredbe

¹ Rad je nastao kao rezultat na Projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke.

² Deo prvi sadrži osnovne odredbe, a deo drugi krivičnopravne odredbe (odredbe materijalnog krivičnog prava, odredbe o organima i krivičnom postupku, odredbe o primeni vaspitnih naloga i izvršenju krivičnih sankcija). U

Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i drugi opšti propisi primenjuju ako nisu u suprotnosti sa ovim zakonom (čl. 4). *Zakonom o maloletnicima* isključeni su vođenje krivičnog postupka i primena krivičnih sankcija i mera prema deci (lica koja nisu navršila 14 godina) i zadržane su dosadašnje starosne granice relevantne u krivičnom pravu. U odnosu na maloletne učiniocima krivičnih dela *Zakon o maloletnicima* usvaja standarde restorativnog pravosuđa i afirmiše primenu vaninstitucionalnih oblika reagovanja, a u skladu sa međunarodnim standardima i čl. 40. *Konvencije o pravima deteta. Zakon o maloletnicima* predviđa i niz različitih mera neinstitucionalnog karaktera i usvaja politiku sankcionisanja koja je individualizovana prema svakom maloletnom učiniocu krivičnog dela i prema svakom pojedinačnom slučaju, a koja maksimalno afirmiše načelo vaspitavanja u odnosu na kažnjavanje.

Sedam godina od početka primene ovog zakona proces reforme sistema maloletničkog pravosuđa se intezivira poslednjih godina, a Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima (u daljem tekstu: Savet),³ uz podršku Pravosudne akademije, domaćih i međunarodnih organizacija i uz široki participativni proces stručne javnosti, u 2012 godini sačinjava i svim relevantnim subjektima, nosiocima ovlašćenja u ovoj oblasti, dostavlja preporuke, koje se u delu sistemskih unapređenja, mogu svesti na sledeće:

- Nastaviti sa daljim unapređenjem zakonskog i podzakonskog okvira u smislu izmena i dopuna postojećeg, odnosno usvajanja novih normativnih rešenja u cilju stvaranja jedinstvenog zakonskog okvira u skladu sa međunarodnim normama i opšteprihvaćenim standardima u oblasti zaštite prava maloletnih učinilaca krivičnih dela u sistemu maloletničkog pravosuđa Republike Srbije. S tim u vezi, Savet ukazuje na neophodnost dalje podrške Radnoj grupi koja je formirana u cilju izrade *Nacrta Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, kao i na neophodnost buduće podrške u izradi relevantne podzakonske regulative;
- U okviru Ministarstva pravde uspostaviti posebnu organizacionu jedinicu koja bi imala zadatak da koordinira sve aktivnosti u cilju stvaranja uslova za primenu svih zakonskih instituta (kako na nivou samog ministarstva, tako i u saradnji sa drugim relevantnim ministarstvima i institucijama), prikuplja i objedinjuje relevantne podatke i predstavlja punu podršku razvoju sistema maloletničkog pravosuđa;

trećem delu se nalaze posebne odredbe o krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku, u četvrtom delu sadržane su kaznene odredbe, a u petom prelazne i završne odredbe. Na taj način obuhvaćen je ne samo celokupni krivičnopravni položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela, već je jednom posebnom celinom regulisan i položaj onih maloletnih lica koja se kao oštećeni pojavljuju u krivičnom postupku.

³Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima osnovalo je ministarstvo nadležno za pravosuđe i Vrhovni sud Srbije 2009. godine, a na osnovu člana 166. *Zakona o maloletnicima*.

- Unaprediti koordinaciju i saradnju Ministarstva pravde, Ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja i Ministarstva prosvete i nauke i cilju stvaranja uslova za punu primenu objedinjenog normativnog okvira u sistemu maloletničkog pravosuđa;
- Ustanoviti održiv i efikasan model priliva finansijskih sredstava iz budžeta resornih ministarstava u cilju neposrednog funkcionisanja celokupnog sistema maloletničkog pravosuđa;
- Uspostaviti novu razgranatu mrežu programa i licenciranih pružaoca usluga u cilju neposredne realizacije – primene vaspitnih naloga i izvršenja krivičnih sankcija.

Nastaviti sa kontinuiranom obukom i stručnim usavršavanjem svih predstavnika sistema maloletničkog pravosuđa. S tim u vezi, pružiti punu podršku Pravosudnoj akademiji u daljoj realizaciji ovih aktivnosti. U budućnosti raditi na jačanju saradnje između Pravosudne akademije i Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, odnosno Ministarstva unutrašnjih poslova u cilju kreiranja osnovnih programa obuke namenjenih svim predstavnicima sistema maloletničkog pravosuđa.

NORMATIVNA REFORMA U SISTEMU MALOLETNIČKOG PRAVOSUĐA I NJENA PRIMENA U PRAKSI

Ministarstvo pravde je još 2010. godine obrazovalo Radnu grupu koja je pripremila tekst *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* i početkom 2012. godine ga dostavila resornom ministarstvu. Navedenim tekstom predviđeno je donošenje četiri nova podzakonska akta koji su neophodni za sprovođenje tog zakona. U cilju blagovremenog stvaranja svih neophodnih normativnih uslova za sprovođenje novog zakona, kojim će biti izmenjen i dopunjen *Zakon o maloletnicima*, ministarstvo pravde je smatrala za neophodno da formira i posebnu Radnu grupu (sa četiri posebne podgrupe)⁴ koja će pripremiti tekstove neophodnih podzakonskih akata. Članovi Radne grupe imenovani su iz reda naučnih institucija, organizacija koje se bave zaštitom maloletnika, Pravosudne akademije i Ministarstva pravde, dok će podrška radu Radne grupe biti realizovana u okviru projekta za unapređenje maloletničkog pravosuđa koji operativno vodi IMG (*International Management Group*).

⁴Podgrupu za pripremu podzakonskog akta o vaspitnim nalogima, Podgrupu za pripremu podzakonskog akta o primeni mere pritvora prema maloletnicima, Podgrupu za primenu podzakonskog akta o evidenciji vaspitnih naloga i Podgrupu za primenu podzakonskog akta o evidencijama izrečenih sankcija prema maloletnicima.

Primena vaspitnih naloga

Vaspitni nalozi kao alternativne mere za rešavanje krivične stvari u kojoj je akter maloletnik (Perić, O. 2007:27-28) predstavljaju mere *sui generis* koje prema svojim formalnim i materijalnim karakteristikama ne pripadaju kategoriji krivičnih sankcija bez obzira što se u nekim elementima podudaraju sa njima (Stevanović, I. 2006:61-62). Imajući u vidu navedeno možemo zaključiti da su vaspitni nalozi "instrument na osnovu koga je *Zakon o maloletnicima* uneo u naše maloletničko krivično pravo diverzioni model reagovanja na kriminalitet maloletnika" (Radulović, Lj. 2010:79).

Zakon o maloletnicima afirmiše izricanje i primenu vaspitnih naloga (poravnanje sa oštećenim, redovno pohađanje škole ili odlaženje na posao, uključivanje u rad humanitarnih organizacija, podvrgavanje ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu — čl. 5–8. *Zakona o maloletnicima*), čiji je cilj da se ne pokreće krivični postupak ili da dođe do njegovog obustavljanja (Perić, O. Milošević, N. Stevanović, I. 2008:63–64). Međutim, ono što predstavlja problem u primeni ovog novog zakonskog instituta jeste da poseban podzakonski akt predviđen *Zakonom o maloletnicima — Pravilnik o primeni vaspitnih naloga*, još uvek nije donet (u smislu operacionalizacije člana 86. *Zakona o maloletnicima* koji se odnosi na primenu vaspitnih naloga).

Imajući u vidu da i tekst *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* koji je nastao kao rezultat dugotrajnog konsultativnog procesa stručne i naučne javnosti, predviđa i proširenje liste vaspitnih naloga ("izmirenje s oštećenim", "uključivanje u određene sportske aktivnosti" i "pohađanje kurseva ili priprema i polaganje ispita kojima se proverava određeno znanje"), odnosno širenje mogućnosti njihove primene, pre svega, od strane tužioca za maloletnike, očekuje se hitno usvajanje predloženih zakonskih izmena i dopuna, odnosno priprema i usvajanje predviđene podzakonske regulative koja treba da obezbedi neohodne uslove za njihovu primenu u praksi u mnogo više slučajeva nego što je to bilo do sada.

Ohrabrujuće je što paralelno sa procesom rada na podzakonskoj regulativi teče i proces izrade standarda za primenu ovog zakonskog instituta, a uskoro se očekuje i njihovo "pilotiranje" u zato izabranim centrima. Ovaj proces realizuje se u okviru projektnih aktivnosti Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu uz podršku IMG-a.

Pravila boravka maloletnika u pritvoru

I pored toga što se međunarodnim normama i standardima⁵ insistira na zaštiti prava maloletnika lišenih slobode, odnosno što je propisano smeštanje pritvorenih maloletnika u posebne ustanove, odvojeno od punoletnih okrivljenih, tokom izvršenja mera pritvora, u praksi, posebne pritvorske institucije za maloletne učinioce krivičnih dela retko su samostalne i nezavisne institucije. U Evropi je uobičajeno da se pritvor prema maloletnicima izvršava u ustanovama za lišenje slobode odraslih, ali po pravilu u odvojenim jedinicama⁶ ili u "vaspitnim ustanovama" odnosno "zatvorima za maloletnike (Škulić, M., 2011:135-136). S aspekta zaštite prava maloletnika u ovoj oblasti posebno se razmatraju i pitanja vezana za zaštitu privatnosti maloletnika i prava na porodični život. O tome svedoče i pojedine odlike Evropskog suda za ljudska prava, a na osnovu *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*.⁷

Međutim ono što je u teoriji i u praksi neretko isticano je da boravak maloletnika u pritvoru često karakterišu lošiji uslovi nego kada je u pitanju izvršenje kazne maloletničkog zatvora, odnosno izvršenje mere zavodskog karaktera, pa se često zagovara početak realizacije određenih "rehabilitacionih programa", obrazovnih aktivnosti, "programa psihološke i socijalne podrške" od početka realizacije ove mere. Međutim, treba uvek imati na umu da pritvor nije krivična sankcija i da se na maloletnika odnosi pretpostavka nevinosti pa smo u potpunosti saglasni sa stavom onih teoretičara koji smatraju da "prema maloletniku u pritvoru treba primeniti samo one vaspitne tretmane i postupke koje bi i inače trebalo praktikovati i kada bi se radilo o maloletniku koji je na slobodi (Škulić, M. 2011:138). Upravo u ovom pravcu idu i tekst izmena i dopuna *Zakona o maloletnicima*.⁸ Takođe, tekstom *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* predviđeno je i donošenje posebnog *Pravilnika* od strane ministra nadležnog za poslove pravosuđa. Ovaj *Pravilnik* trebalo bi da detaljnije reguliše pitanja koja se tiču psihosocijalne podrške i pomoći maloletniku u pritvoru, mogućnosti njegovog pristupa obrazovnim programima, organizacije slobodnog vremena, mogućnost komunikacije sa porodicom,⁹ mogućnost poseta maloletniku,¹⁰ kao i način i pod kojim uslovima

⁵Videti: Pravilo 59.1. *Preporuke CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere*.

⁶U ovim jedinicama maloletnici, po pravilu, borave odvojeno od odraslih pritvorenika osim po izuzetku kada je to u interesu samog maloletnika što je najčešće slučaj i u Republici Srbiji.

⁷Videti: Radovanović v. Austria, Application No. 42703/98, date of: 22-04-2004.

⁸U članu 35. st. 10 teksta *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* predviđeno je da će se: "Maloletniku u pritvoru, prema potrebama i mogućnostima, obezbediti pristup obrazovnim programima i pružiti psiho-socijalna pomoć i podrška."

⁹Prema Pravilu 83. *Preporuke CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere* maloletniku koji je u pritvoru se mora omogućiti komunikacija sa porodicom, drugim licima ili predstavnicima organizacija koje deluju spolja, bez ikakve restrikcije u odnosu na broj i učestalost.

je moguća upotreba sredstava prinude prema maloletniku u pritvoru, načina dovođenja maloletnika u sud, kontakta ispred i u sudnici (sa porodicom, predstavnicima centra za socijalni rad, advokatima i drugim licima), u čemu su se do sada javljali problemi u praksi. Pored donošenja novih normativnih rešenja neophodno je i da se uskladi prostorna i tehnička opremljenost pritvorskih jedinica za maloletnike kako bi maloletnici bili odvojeni od punoletnih lica, a sam prostor zadovoljavao uslove za bezbedan i kvalitetan život maloletnika, uz odgovarajuću tehničku opremljenost.

Takođe, Savet je preporučio i štampanje pisanih materijala (delove važećih propisa – zakona, podzakonskih propisa koji se odnose na maloletnike, njihova prava i obaveze u pritvoru) koji bi se maloletnicima mogli uručivati od strane uprave pritvora prilikom stupanja u pritvor uz potpis kao dokaz da su ih primili. Taj materijal bi trebalo distribuirati upravama pritvora u celoj zemlji i dugoročno bi mogao da reši problem neinformisanosti maloletnika o njihovim pravima, odnosno njihovog pozivanja na neinformisanost.¹¹

Preporuka je Saveta i da se organizuju zajednički obilasci pritvorskih jedinica na području svakog višeg suda od strane javnih tužilaca i sudija za maloletnike na području tog suda, kako bi se neposredno upoznali sa situacijom i uslovima u kojima maloletnici borave u pritvoru. Takođe, u cilju poboljšanja kvaliteta zdravstvenog pregleda maloletnih pritvorenika prilikom prijema u ustanovu, potrebno je, radi ujednačavanja postupanja sudova, da svaki viši sud na svom području pribavi podatke da li nadležna uprava pritvora ima lekara koji obavlja pregled maloletnika prilikom prijema ili ko obavlja taj pregled.¹²

U cilju poboljšanja kvaliteta boravka u pritvoru maloletnih pritvorenika i obrazovnog rada sa njima, Savet preporučuje da svaki viši sud na svom području pribavi podatke da li nadležna uprava pritvora ima psihologa/pedagoga/socijalnog radnika, pa po dobijanju odgovora zatražiti od uprave pritvora ili od nadležnog centra za socijalni rad da jednom nedeljno organizuje razgovor tih stručnih osoba sa maloletnim pritvorenicima radi podizanja njihovog obrazovnog nivoa i informisanosti u pritvoru.

¹⁰U Pravilu 84. *Preporuke CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere* zahteva se omogućavanje poseta maloletniku u pritvoru, kojima se obezbeđuje da on uspostavi i razvije na način koji je što je moguće "normalniji", kao i da mu se stvore mogućnosti za socijalnu reintegraciju.

¹¹Obaveza na strani uprava pritvora u tom pogledu bi bila informisanje (usmeno) i edukovanje maloletnika o njihovim pravima, uručenje pisanih materijala svakom maloletniku prilikom stupanja u pritvor, diskutovanje o pravima – razjašnjenje svih spornih elemenata, objavljivanje na vidnom mestu u svakoj sobi u kojoj borave maloletni pritvorenici, kao i postavljanje štampanog materijala o pravima i obavezama maloletnika. Sličan materijal treba uručiti i roditeljima/starateljima.

¹²Ako se ustanovi da u pojedinim slučajevima ustanove ne raspolažu lekarom koji vrši pregled pritvorenika neophodno je da u tom slučaju sudija za maloletnike, pre nego što maloletnik bude sproveden u pritvor, naredi pregled maloletnika u nadležnoj zdravstvenoj ustanovi u gradu u sedištu višeg suda od strane dežurnog lekara pedijatra, ili lekara specijaliste ortopedske hirurgije, odnosno hirurga, radi konstatovanja eventualnih povreda ili promena na telu maloletnih pritvorenika pre prijema u ustanovu, kako bi se imali detaljni ulazni podaci o zdravstvenom stanju maloletnog pritvorenika prilikom stupanja u pritvor.

Način vođenja evidencija i davanja podataka o primenjenim vaspitnim nalogima i izrečenim krivičnim sankcijama prema maloletnicima

Način vođenja evidencija i davanje podataka iz njih je izuzetno važna oblast za pitanja ljudskih prava, na čemu insistira i Komitet za prava deteta u preporukama Republici Srbiji, a povodom Inicijalnog izveštaja o primeni Konvencije o pravima deteta (tač. 20).¹³ Na tome insistira i *Preporuka CM/Rec(2008)11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere* u tački 34.2. kojom se regulišu, pre svega pitanja "evidencije o predmetima".¹⁴

U ovoj oblasti treba uvesti dalja preciziranja na normativnom planu i u Republici Srbiji, pre svega u smislu ustanovljavanja obaveze vođenja evidencija o vaspitnim nalogima i davanja podataka o njima, precizirati odredbe o evidenciji izrečenih vaspitnih mera i kazni maloletničkog zatvora, posebno u pogledu objedinjavanja statističkih podataka o njima na nivou ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa. Bilo bi poželjno i jasnije definisati član 27. *Zakona o maloletnicima* koji se odnosi na pitanje davanja podataka o izrečenim vaspitnim.

Inače, na osnovu procene aktuelnog stanja u oblasti prikupljanja i praćenja podataka u sistemu maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji Savet je sačinio stručnu procenu o neophodnim merama za unapređenje u ovoj oblasti. Imajući navedeno u vidu predložene su mere za unapređenje celokupnog sistema prikupljanja i praćenja podataka u oblasti maloletničkog pravosuđa. Zaključeno je da je u oblasti prikupljanja i praćenja podataka u sistemu maloletničkog pravosuđa neophodno: 1) terminološki i funkcionalno prilagoditi ili izmeniti postojeće obrasce; 2) uskladiti, odnosno utvrditi jedinstvene kriterijume za prikupljanje i praćenje podataka od strane za to ovlašćenih institucija i organizacionih jedinica (kroz precizno definisanje pojmova i radnji) u pravcu stvaranja kompatibilnog sistema za prikupljanje i praćenje podataka koji bi na usklađen i ekonomičan način činio dostupnim relevantne podatke o stanju maloletnika (i dece) u sukobu sa zakonom u Republici Srbiji.

Sačinjen je i Predlog za izmene i dopune obrazaca SK3 i SK4, na osnovu kojih se prikupljaju, obrađuju i prezentiraju zvanični statistički podaci u ovoj oblasti od

¹³Komitet za prava deteta je razmatrao Inicijalni izveštaj Republike Srbije (CRC/C/SRB/CO/1) na svom 1326. i 1327. sastanku 27. maja 2008. godine, nakon čega je na 1342. sastanku održanom 6. juna 2008. godine usvojio zaključne preporuke Republici Srbiji.

¹⁴"Evidencija o predmetima" prema *Preporuci CM/Rec (2008) 11 Komiteta ministara državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere* mora zadovoljavati sljedeće uslove: *a.* informacije u evidenciji obuhvataju samo pitanja koja su relevantna za izrečenu sankciju ili meru i njeno izvršenje; *b.* maloletnici i njihovi roditelji ili zakonski zastupnici moraju imati pristup evidenciji o predmetu u meri u kojoj se time ne ugrožavaju prava drugih na privatnost; oni imaju pravo da pobijaju sadržaj evidencije o predmetu; *c.* informacije iz evidencije o predmetu se mogu otkrivati samo licima koja imaju zakonsko pravo da ih dobiju, a sve informacije koje se otkrivaju moraju biti ograničene na ono što je relevantno za obavljanje datog zadatka od strane organa koji traži informaciju; *d.* nakon završetka sankcije ili mere, evidencija o predmetu se uništava ili drži u arhivi, gdje je pristup njenom sadržaju ograničen pravilima kojima se predviđa zaštita od njihovog otkrivanja trećim licima.

strane Republičkog zavoda za statistiku, a radi njihovog daljeg usaglašavanja sa *Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Porodičnog zakona i Zakona o socijalnoj zaštiti*. Predlog za izmene i dopune obrazaca SK3 i SK4 dostavljen je direktoru zavoda, a na osnovu usvojenog Predloga, Republički zavoda za statistiku je sudovima i tužilaštvima već dostavio nove obrasce SK3 i SK4 sa preporukama za njihovo popunjavanje. Novi obrasci biće u primeni od 1. januara 2013. godine.

U cilju unapređivanja statističkog izveštavanja u oblasti maloletničkog kriminala od strane policije, Savet je bio mišljenja da je celishodno korišćenje postojećih baza podataka u okviru Jedinostvenog informacionog sistema MUP-a, na taj način što bi se brojčani podaci o krivičnim delima po godini izvršenja koristili za praćenje stanja i kretanja maloletničkog kriminala. U tom smislu Savet je predložio da se oni učine dostupnijim široj naučnoj i stručnoj javnosti, dok bi pokazatelji o krivičnim delima po godini evidentiranja mogli biti korišćeni za procenu rada policije u pretkrivičnom postupku, a u sklopu praćenja indikatora relevantnih za sistem maloletničkog pravosuđa. Takođe, Savet je mišljenja da je celishodno Statističke izveštaje u oblasti maloletničkog kriminala inovirati i odrediti strukturu statističkih pregleda namenjenih javnom publikovanju¹⁵ (obim, vrstu podataka, indikatora sagledavanih pojava, forme izveštavanja u kojoj treba da budu navedeni i korišćeni različiti statistički metodi¹⁶, kao i ko će i kada ažurirati i kome dostavljati podatke).

Savet je ministru unutrašnjih poslova predložio i sledeće:

- Uspostavljanje praćenja i klasifikovanja krivičnih dela prema zakonskoj strukturi *Krivičnog zakonika* i posebnih zakona, kao i po oblastima kriminala - na opšti, privredni, visokotehnološki, ekološki i politički kriminal; prema mestu izvršenja dela po policijskim upravama - (1-27);
- Uspostavljanje praćenja i prema saučesništvu za maloletnike uzrasta od 14 do 18 godine života;
- Uspostavljanje redovnog prikupljanje podataka o broju maloletnika lišenih slobode prema čl. 227. ZKP;
- Izdvajanje listinga o maloletnim učiniocima krivičnih dela (koji će se voditi odvojeno od podataka o punoletnim licima u okviru Jedinostvenog informacionog sistema MUP 8).
- Uspostavljanje odvojenog izveštavanje o podacima u vezi pritužbi dece i maloletnika (kao i njihovih roditelja/staralaca) na postupanje policije.

Da bi se uspostavila bolja koordinacija u oblasti prikupljanja i praćenja podataka sistema socijalne zaštite sa drugim akterima u sistemu maloletničkog pravosuđa, kao i puna usklađenost sa globalnim indikatorima i njihova bolja

¹⁵Na sajtu MUP-a u okviru linka "Deca i policija" i u Statističkom godišnjaku Republičkog zavoda za statistiku.

¹⁶Poput izražavanja procene stanovništva maloletnih lica (dece i maloletnika) i broja prijavljenih maloletnih lica (dece i maloletnika) učinioca krivičnih dela - stopa na 100.000 maloletnih lica (dece i maloletnika) u odnosu na broj prijavljenih maloletnih učinioca krivičnih dela (deca i maloletnika).

upotrebljivost, Savet je predložio i promene u obrascima za izveštavanje o radu ustanova socijalne zaštite i to u: Obrascu za izveštavanje u Centrima za socijalni rad (u daljem tekstu: CSR) i Obrascu za izveštavanje u Zavodima za vaspitanje dece i omladine. Ova usklađivanja zahtevaju realizaciju u nekoliko koraka:

- Uvođenje sistema kvaliteta koje nalaže nov *Zakon o socijalnoj zaštiti* i očekivanje skorog stupanja na snagu posebnog podzakonskog akta u kome se tretira pitanje evidentiranja što bi obezbedilo povoljan trenutak za promene Obrazaca za izveštavanje (pored Obrasca moraju se bitno menjati ili uvoditi novi Programi za obradu i analizu indikatora usaglašenih sa reformskim promenama i ciljevima razvoja; Obrazac treba da pokriva tri grupe podataka: o pružaocu usluga, o korisnicima i o uslugama);
- Radi unapređenja pouzdanosti podataka socijalne zaštite treba izvršiti proveru svih tabela u postojećem Obrascu, sa namerom da se brojanje korisnika CSR bazira na jedinstvenom upisu korisnika, a ne na odredbi pojedinačne evidencije o tome kojoj ugroženoj grupi pripada korisnik neke usluge. Ukupan broj korisnika nije i ne može biti zbir korisnika po ugroženim grupama, što je sada osnovni način dolaženja do ukupnog broja korisnika;
- Brojanje - evidencija korisnika mora biti svuda jasno odvojeno od brojanja-evidencije usluga, koje su pružene korisnicima i ne može biti postojeće interferencije, mešanja ili izjednačavanja broja korisnika i broja usluga;
- Posebnu pažnju treba obratiti na disagregaciju ili obeležja korisnika – svih pomenutih ugroženih grupa dece (sa poremećajem ponašanja, žrtava nasilja i trgovine ljudima) i pored evidencije uzrasta prilagođenog savremenim normama, uvesti u disagregaciju po rodnoj pripadnosti;
- Kod obeležja korisnika – svih ugroženih grupa dece (sa poremećajem ponašanja, žrtava nasilja i trgovine ljudima) uvesti u disagregaciju, nacionalnost i/ili etničku pripadnost;
- Zajedno sa drugim promenama na nivou Obrasca u delu o uslugama uvesti evidenciju usluga koje se pružaju ovim ciljnim grupama dece i mladih posle otpusta iz smeštaja u zavodima ili vaspitno-popravnom domu i drugih usluga a usmerene su na osamostaljivanje i socijalno uključivanje;
- U delu o uslugama važno je uvesti i evidentiranje i utvrđivanje broja podnetih žalbi korisnika i neke osnovne karakteristike predmeta ovih žalbi, kao i stopu žalbi u odnosu na određen broj usluga.

Sve mere za unapređenje celokupnog sistema prikupljanja i praćenja podataka u sistemu maloletničkog pravosuđa, odnosno njihovo usklađivanje sa globalnim indikatorima u ovoj oblasti, smatramo neophodnim, a u cilju jasnijeg sagledavanja stanja i kreiranja jedinstvenih politika društvene reakcije na nivou države.

ZAKLJUČAK

Na terenu prava, posmatrano iz ugla maloletničkog krivičnog prava, krivično zakonodavstvo određuje uslove ili situacije koji opravdavaju određeni tip krivičnopravne reakcije, odnosno ponašanje koje povlači određenu meru ili krivičnu sankciju prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Naravno krivičnopravni sistem u složenim sistemima deluje u sadejstvu s ostalim delovima pravnog sistema i tu, pre svega, imamo u vidu sistem porodičnopravne zaštite, odnosno povezano sa drugim institucionim sistemima kao što su: sistem socijalne zaštite, zdravstvo, obrazovanje, kao i s aktivnostima pojedinih vaninstitucionalnih činioca kao što su: nevladine organizacije i profesionalna udruženja. Svako od navedenih delova sistema, tj. institucija ima svoje mesto i nosi svoj deo odgovornosti za jedinstveno funkcionisanje procesa pravne zaštite maloletnih lica.

Mišljenja smo da je maloletničko krivično pravo upravo deo krivičnopravnog sistema koji je podložan najčešćim promenama jer se pred ovim sistemom uvek nameće zahtev da hitno i adekvatno odgovori na konkretne potrebe i ponašanja maloletnih osoba za koje društvo zahteva određenu reakciju (meru ili sankciju). Imajući navedeno u vidu *Zakon o maloletnicim*, usvojen od strane Narodne skupštine Republike Srbije 2005. godine, postavlja osnov za prodor principa restorativne pravde u naše zakonodavstvo i otvara mogućnost za primenu vaspitnih naloga i posebnih obaveza. Međutim, i pored napretka do kojeg je došlo, u praksi i dalje postoji potreba za boljom saradnjom između različitih sektora u planiranju i sprovođenju politike u ovoj oblasti. Takođe, analize su ukazale i na potrebu za unapređenjem sistema prikupljanja podataka, kao i na nedostatak adekvatne i kritičke upotrebe podataka u cilju planiranja i sprovođenja usmerene politike u ovoj oblasti.

Upravo imajući u vidu navedeno, poslednjih godina intenzivirani su naponi za reformom sistema maloletničkog pravosuđa, kako na normativnom planu, tako i u praksi. Jedan od važnih pokretača brojnih inicijativa bio je Savet i one su upravo prikazane u ovom radu. Međutim da bi sve ove inicijative zaživele u praksi i dalje je neophodna kontinuirana podrška sistemu od strane za to ovlašćenih institucija i organizacija, a u cilju njegovog daljeg unapređenja.

LITERATURA

1. Perić, O. (2007) *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd: "Službeni glasnik"
2. Perić, O. Milošević, N. Stevanović, I. (2008) *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*, Beograd: Centar za mir i razvoj demokratije
3. Radulović, LJ. (2010) *Maloletničko krivično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

4. Stevanović, I. (2006) "Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svetlu reintegracije izvršioca i osnaživanja žrtava)", *Temida*, god. 9. br. 1:61-66
5. Škulić, M. (2011) *Maloletničko krivično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu & "Službeni glasnik"

Dokumenta

6. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija*, "Službeni glasnik RS", br. 85/05, 72/09 i 31/11
7. *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, "Službeni glasnik RS" br. 85/2005
8. *Konvencija o pravima deteta*, "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90.
9. *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli* 11, 4, 6, 7, 12, 13, "Službeni list SCG - Međunarodni ugovori", br. 9/03
10. *Preporuka CM/Rec(2008)11 Komiteta ministara Saveta evrope državama članicama o evropskim pravilima za maloletne učinioce kojima su izrečene sankcije ili mere*
11. *Zakonik o krivičnom postupku*, "Službeni glasnik RS", br. 70/01 i 68/2002, i br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 — dr. zakon, 49/2007, 20/2009 — dr. zakon i 72/2009
12. *Krivični zakonik*, "Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/05 — ispr., 107/05 — ispr., 72/09, 111/09)

THE DIRECTION OF THE REFORM OF THE JUVENILE JUSTICE SYSTEM IN THE REPUBLIC OF SERBIA IN 2012 - MEASURES, SANCTIONS AND RECORD KEEPING

The subject of this paper is to analyse the key directions of the juvenile justice system reform in the Republic of Serbia in recent years, particularly in terms of its intensification during the year 2012. The author has primarily focused her work on the review of the direction of reform regarding the amendments to laws and sub-law regulations. A special overview is focused on the presentation of the activities of the Council for monitoring and improvement of the work of bodies for criminal procedure and criminal sanctions against juveniles in order to improve the juvenile justice system in the Republic of Serbia (in particular highlighted were the steps made with the aim at improving conditions for the implementation of diversion order and measures of detention).

The paper pays particular attention to analysis of proposed measures for improving the overall system of collecting and monitoring data in the field of juvenile justice in order to better review the situation and create uniform policies.

KEY WORDS: system of juvenile justice / reform / regulatory framework / improvement of practice